

Jan Dyduch

Duszpasterski i kanoniczny wymiar wizytacji parafii

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 44/1-2, 21-30

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JAN DYDUCH

DUSZPASTERSKI I KANONICZNY WYMIAR WIZYTACJI PARAFII

Treść: Wstęp. 1. Parafia „Kościołem zamieszkującym pośród swych synów i córek”. 2. Wizytacja parafii wypełnianiem potrójnej misji Kościoła. Zakończenie.

Wstęp

Wizytacje kanoniczne parafii, zgodnie z przekazywaną od wieków tradycją, potwierdzoną przez Sobory powszechne i liczne dokumenty kościelne, stanowiły jeden z istotnych elementów posługiwania pasterskiego biskupa¹. Jednak pełne postrzeganie wizytacji kanonicznych parafii, to traktowanie ich jako współpracy biskupa i innych duszpasterzy w szczególności proboszczów. Skuteczność wizytacji biskupiej nastąpi wówczas, jeśli stanie się ona akcją duszpasterską w parafii, akcją wspólną, w której bierze udział biskup wizytujący, duszpasterze pracujący w parafii, zakonnicy i zakonnice tam mieszkający, a także wierni świeccy. Właśnie taki obraz wizytacji kanonicznych parafii zamierza ukazać prezentowany artykuł.

1. Parafia „Kościołem zamieszkującym pośród swych synów i córek”

Przykładem, poniekąd wzorem, przeprowadzania wizytacji kanonicznych, jest Kardynał Karol Wojtyła, który przeprowadzał je z wielką gorliwością, począwszy od pierwszych miesięcy swego biskupstwa. Od 1959 r. do 1978 zwizytował około 400 parafii. Trzeba dodać, że ostatnią wizytację w Archidiecezji Krakowskiej przepro-

¹ Por. E. Szafranski, *Podręcznik Prawa Kanonicznego*, Warszawa 1985, t. II, s. 92.

wadził w ośrodku duszpasterskim na Złotych Łanach w Bielsku Białej. Było to od 29 IX – 11 X 1978, a więc już po śmierci Jana Pawła I. Z Bielska Białej bezpośrednio, w dniu 2 października, udał się do Rzymu, aby uczestniczyć w pogrzebie papieża i wziąć udział w konklawe, na którym został wybrany pasterzem Kościoła powszechnego². Trzeba uzupełnić, że na jesieni tegoż roku /1978/ zaplanowane miał wizytacje w dekanacie Żywiec – Południe. Były one już dokładnie ustalone i omówione z duszpasterzami. Wśród zaplanowanych wizytacji, miała się odbyć także w Rajczy od 14-16 X 1978. Warto przytoczyć program przewidziany na 16 października. Był to poniedziałek: godz. 8.00 – Msza św. dla starszych i chorych parafian, dla III Zakonu, Żywego Różańca i dla pracowników charytatywnych; godz. 9.00 – wizytacja u siostr felicjanek mieszkających na wikarówce w Rajczy; godz. 10.00 – wizytacja punktów katechetycznych w Rycerze Dolnej, Rajczy Dolnej i Nieckulinie, w czasie wizytacji punktów katechetycznych odwiedziny chorych pozostających w domach; godz. 17.00 – Msza św. na zakończenie wizytacji, błogosławienie dzieci i pożegnanie ks. Kardynała.³ Opatrzność Boża zmieniła tok zaplanowanych zajęć Kardynała Karola Wojtyły, który w tym dniu został wybrany Zastępcą Jezusa Chrystusa na ziemi.

Jako Biskup Rzymu, Jan Paweł II w dalszym ciągu bardzo wysoko ceni wizytacje kanoniczne i przeprowadza je w parafiach Diecezji Rzymskiej. Wśród wielu dokonań swojego pontyfikatu ogromną wagę przywiązuje do bezpośredniego duszpasterstwa prowadzonego w parafiach Diecezji Rzymskiej w czasie wizytacji. W dn. 31 XII 1998 r. Jan Paweł II przewodniczył uroczystym nie-sporom na zakończenie Starego Roku w rzymskim kościele Św. Ignacego Loyoli. W kazaniu powiedział wtedy: „Jakżeż nie dziękować Bogu za obfite dary, które nam przekazał w kończącym się roku. W ten wieczór wraz z wami chciałbym szczególnie dziękować za to, czego dokonał w naszej wspólnotie diecezjalnej. Myślę o wizytacjach w parafiach, stanowiących cenne i wzbogacające okazje do owocnych spotkań duszpasterskich. Na przestrzeni 20 lat odwiedziłem aż 273 parafie, spotykając się w każdej z gorliwą

² Por. J. Dyduch, *Kanoniczne wizytacje parafii Kardynała Karola Wojtyły*, Kraków 2000, s. 22-23.

³ Por. tamże, s. 23-24.

wiarą i aktywnym działaniem dzięki zaangażowaniu kapłanów, zakonników, zakonnice i świeckich..."⁴. Od tego czasu Ojciec Święty zwizytował jeszcze ponad 20 parafii, tak, że liczba ich wzrosła prawie do 300.

Biskup, przeprowadzający wizytację kanoniczną parafii spotyka się, jak to powiedział Papież, z gorliwą wiarą kapłanów, zakonników, zakonnice i świeckich. Przychodzi on do powierzonej owczarni, której jest nauczycielem wiary i obyczajów, kapłanem i pasterzem. Naucza o tym bardzo pięknie, instrukcja o pasterskim posługiwaniu biskupów: „Mając przed oczyma obraz Jezusa Dobrego Pasterza, ukazuje się biskup wiernym nie ‘jako błyszczący mową’ 11 Kor 2, 11, ani wsławiający się słowem i czynem, lecz przyobleczony duchem Jezusa Chrystusa, naśladowający Jego pokorę, łagodność, oddanie, sztukę słuchania i zjednywania sobie słuchaczy”⁵. Miłość pasterska jest jakby duszą wizytacji. Ona winna towarzyszyć biskupowi, gdy naucza, szafuje świętymi sakramentami, a także gdy sprawdza, jak przedstawia się duszpasterstwo w parafii i jej stan materialny i majątkowy. Wizytacja kanoniczna bowiem zawiera także elementy wyraźnie przez prawo przewidziane. Kodeks Prawa Kanonicznego nakazuje: „Biskup obowiązany jest wizytować diecezję każdego roku, albo w całości, albo częściowo, tak jednak, by przynajmniej raz na 5 lat zwizytował całą. Obowiązek ten ma wypełnić osobiście, a w wypadku uzasadnionej przeszkody, przez biskupa koadiutora lub pomocniczego albo przez wikariusza generalnego lub biskupiego, albo przez innego prezbitera” /kan. 396, §1/ oraz: „Zwyczajnej wizytacji biskupiej podlegają osoby, instytucje katolickie, rzeczy i miejsca święte, znajdujące się w obrębie diecezji” /kan. 397, §1/.

Spełniając te funkcje wizytacyjne, biskup jest inspirowany miłością pasterską, dzięki której jak pisze również przywołana już instrukcja „*Ecclesiae imago*”: „Wizytacja pasterska jest czynnością apostołską, zwiastunem łaski. Zawiera w sobie obraz owej szczególnej i wprost cudownej wizytacji, u której najwyższy Pasterz, stróż /biskup/ naszych dusz /por. 1 Pt 2, 23/ Jezus Chrystus nawiedził i odkupił swój lud. /por. Łk 1, 68/”⁶

⁴ L'Osservatore Romano, 20/1999/ nr 2, s. 38.

⁵ Kongregacja biskupów, Instrukcja „*Ecclesiae imago*”, 22 II 1973 /= EI/, n.170.

⁶ Tamże, n. 166.

Odwiedzający parafię biskup spotyka się z kapłanami – duszpasterzami, którzy w jego imieniu i pod jego zwierzchnictwem sprawują tam na miejscu duszpasterstwo. Jeśli wizytacja kanoniczna parafii ma stać się forum współpracy pasterskiej biskupa i kapłanów-miejscowych duszpasterzy, to musi być nawiązany wzajemny, owocny dialog, uwzględniający zarówno osiągnięcia, jak i trudności i niedomogi w ewangelizacji i apostołstwie. Może zająć potrzeba wspólnego, ponownego i wnikliwego przeanalizowania całego programu i planu duszpasterstwa, zakończonego konkretnymi wnioskami. Biskup nie może zamykać oczu i przemilczeć zaniedbań, czy lekceważenia obowiązków przez duszpasterzy, lecz: „Wizytacja ma na uwadze raczej niesienie pomocy niż sądenie pracowników winnicy Pańskiej”⁷. Przedmiotem zainteresowania wizytującego biskupa jest całokształt życia i posługi kapłanów, także ich sytuacja materialnobytowa. Sprawę tę następująco postrzega Kodeks Prawa Kanonicznego: „Biskup diecezjalny winien otoczyć szczególną troską prezbiterów, których powinien wysłuchiwać jako pomocników i doradców, stać na straży przysługujących im uprawnień i troszczyć się o to, aby wypełniali właściwe ich stanowi obowiązki i mieli do dyspozycji środki oraz instytucje potrzebne do rozwoju życia duchowego i intelektualnego. Jego troską ma być również zapewnienie im godziwego utrzymania oraz opieki społecznej, zgodnie z przepisami prawa”. /kan. 384/. Szczególne zainteresowanie wykazuje wizytujący biskup kapłanami starymi i chorymi. Odwiedza ich i niesie im pomoc. Wizytacja kanoniczna parafii jest ważną okazją do zamianifestowania jedności biskupa i kapłanów: „W czasie wizytacji pasterskiej ukazuje się biskup w dostrzegalny sposób jako widzialne źródło i fundament jedności w powierzonym sobie Kościele partykularnym”⁸ Stąd ważną jest obecność w czasie wizytacji również kapłanów z innych parafii, z sąsiedztwa i z dekanatu, zwłaszcza na powitaniu i rozpoczęciu wizytacji oraz jej zakończeniu. Także godne polecenia byłoby na tę okazję zaprosić i zgromadzić kapłanów pochodzących z tej parafii, jak również tych, którzy poprzednio w niej pracowali.

⁷ Tamże, n. 166.

⁸ Tamże, n. 166.

Przedmiotem wizytacji w parafii są domy zakonne męskie i żeńskie. Upoważnia biskupa do tego prawodawca powszechny: „Biskup diecezjalny może osobiście lub przez kogo innego podczas wizytacji pasterskiej, jak również w wypadku konieczności wizytować: kościoły, kaplice, do których wierni stale uczęszczają, szkoły oraz inne dzieła pobożności lub miłosierdzia powierzone zakonnikom...” /kan 683, §1/. Szanując autonomię zakonów, zapewnioną im przez prawo, wizytujący biskup upoważniony jest do zwizytowania i sprawdzenia wszystkiego tego, co dotyczy duszpasterstwa i apostołstwa prowadzonego przez zakony. Winien zatroszczyć się o to, aby apostołskie i duszpasterskie współdziałanie zakonników i zakonnic z kapłanami diecezjalnymi służyło zbawieniu wiernych i dobru Kościoła. Ze swej strony zakonnicy, zwłaszcza kapłani zakonnicy winni być gotowi do wielorakiej współpracy z biskupem i duszpasterstwem diecezjalnym. Sobór Watykański II naucza: „Kapłani zakonnicy wyświęceni do zadań kapłańskich na to, by i oni byli skrzętnymi współpracownikami biskupiego stanu, mają dzisiaj służyć jeszcze większą pomocą biskupom wobec zwiększenia się potrzeb dusz.”⁹ Biskup traktuje kapłanów zakonnych jako współpracowników w duszpasterstwie. Jawi się to w sposób szczególnie przy wizytacjach tych parafii, których prowadzenie zostało powierzone kapłanom zakonnym.

Przedmiotem troski wizytującego biskupa są domy zakonne żeńskie. Wśród nich zakony kontemplacyjne, które w Kościele, diecezji i parafii spełniają niezwykle doniosłą rolę. Także inne zakony żeńskie prowadzące różne dzieła apostołskie. Wizytujący biskup winien docenić zarówno dzieła apostołskie przez nie spełniane, na przykład prowadzenie przedszkoli, ochronek, szkół, zakładów dla niepełnosprawnych, starców, przewlekle chorych, szpitali itp.: jak również charyzmat zakonnicy.

Spotkania z wiernymi świeckimi stanowią trzon wizytacji kanonicznej parafii. Mają to być najpierw spotkania ogólne z wiernymi uczestniczącymi w Mszach świętych i nabożeństwach, którym przewodniczy biskup. Oprócz takich spotkań są potrzebne spotkania z tymi wiernymi, którzy bezpośrednio współpracują z duszpasterzami, np. z organistą, kościelnym. Ważne są spotkania z zespołami,

⁹ Dekret soborowy „Christus Dominus”, n. 34.

radami, grupami, organizacjami, stowarzyszeniami, ruchami apostołskimi świeckich oraz ich moderatorami. Można wymienić takie jak: Żywy Różaniec, III zakony, chóry i orkiestry parafialne, bractwa, arcybractwa, Straż Honorowa, zespoły ministranckie, zespoły lektorów, i inne organizacje. Ogromne znaczenie w rozwoju i dynamice duszpasterskiej parafii miały i mają duszpasterstwa stanowe i specjalistyczne. Tu trzeba wymienić duszpasterstwo akademików, nauczycieli, lekarzy, pielęgniarek, robotników, rolników, inżynierów. Spotkania z uczestnikami duszpasterstw stanowych i specjalistycznych stanowią niezwykle istotny element wizytacji kanonicznej. Trzeba dodać, że do spotkań, z różnymi grupami, zespołami, duszpasterstwami stanowymi i specjalistycznymi ogromną wagę przywiązywał Kardynał Karol Wojtyła i zawsze miał na nie czas. Czasem może się zdarzyć, że właśnie wizytacja będzie okazją do założenia, utworzenia jakiejś grupy czy organizacji lub stowarzyszenia w parafii. Chodzi oczywiście o to, aby one po odejździe biskupa nadal prowadziły działalność.

Wśród zespołów nie może nie być w parafii zespołu charytatywnego, zajmującego się działalnością wśród biednych i chorych. Wizytujący biskup winien dużo czasu poświęcić biednym, chorym i starym. Nie tylko uczestnicząc w spotkaniu ze starymi i lżej chorymi w kościele, ale także nawiedzając obłożnie chorych w ich domach, czy w szpitalach, w domach starców i innych domach opieki społecznej. Ważną sprawą, jawiącą się podczas wizytacji jest troska o jedność Kościoła, wyrażająca się ruchem ekumenicznym. Biskup spotyka się z braćmi odłączonymi i ich duszpasterzami. Takie spotkania jednak powinny być przygotowane i uzgodnione wcześniej między proboszczem i duchownym innego wyznania oraz zaakceptowane przez biskupa.

2. Wizytacja, parafii wypełnianiem potrójnej misji Kościoła

Biskup w czasie wizytacji kanonicznej parafii wypełnia posługę nauczania, uświęcania i rządzenia. Prawodawca nakazuje biskupowi: „Biskup diecezjalny ma obowiązek przedstawiać wiernym i wyjaśniać prawdy wiary, w które należy wierzyć i stosować w obyczajach, sam często przepowiadając. Powinien również troszczyć się o to, by pilnie wypełniano przepisy kanonów dotyczące posługi słowa, zwłaszcza homilii i nauczania katechetycznego, tak, żeby wszystkim była przekazywana cała nauka

chrześcijańska” /kan. 383, §1, KPK/. Biskup wizytując, naucza poprzez kazania, homilie, przemówienia, jak również sprawdza, jak głoszone są prawdy Boże w parafii. Słucha kazanań wygłoszanych przez kapłanów i je ocenia. Uczestniczy w katechizacji, przysłuchuje się nauczaniu religii prowadzonemu w szkole czy w innym miejscu. Udzielanie sakramentu bierzmowania łączy z katechizacją dzieci i młodzieży. Troszczy się o katolickie wychowanie dzieci i młodzieży. Dzieci i młodzież są przedmiotem szczególnego zainteresowania podczas wizytacji. Oprócz katechizacji sprawdza, a w razie potrzeby inspiruje inne formy duszpasterstwa dzieci i młodzieży, na przykład: ich przystępowanie do świętych sakramentów, Msze święte dla dzieci i młodzieży, rekolekcje, grupy i zespoły młodzieżowe.

Posługa uświęcania spełniana przez biskupa podczas wizytacji koncentruje się przede wszystkim wokół sprawowania Liturgii Eucharystycznej i udzielania Sakramentów świętych. Liturgia Eucharystyczna winna być sprawowana w sposób uroczysty, z udziałem służby liturgicznej: ministrantów, lektorów, kantorów, komentatorów, zgodnie z posoborową odnową liturgiczną. Takiej liturgii przewodniczy biskup, wskazana jest także – o ile to możliwe – koncelebra. Biskup udziela sakramentu bierzmowania, którego jest zwyczajnym szafarzem, również zasiada w konfesjonale, aby spowiadać i rozgrzeszać wiernych. Na podstawie sprawozdań z wizytacji kanonicznych przeprowadzanych przez Kardynała Karola Wojtyłę można stwierdzić, iż szafowanie sakramentu pokuty było nieodłącznym punktem programu każdej wizytacji. Oprócz szafarstwa sakramentów, biskup przewodniczy innym aktom kultu i pobożności, na przykład: poświęca kościoły, prowadzi procesję żałobną na cmentarz i modlitwy za zmarłych. Kardynał Karol Wojtyła napisał w sprawozdaniu z wizytacji parafii w Makowie Podhalańskim: „Z kolei odprawiłem Mszę świętą ‘de die’ w intencji zmarłych parafian i kapłanów. Po Mszy św. udaliśmy się na cmentarz przylegający do kościoła parafialnego w procesji żałobnej. Parafianie stali przy oświetlonych grobach swoich zmarłych, a procesja okrążyła cały cmentarz. Był to piękny obraz łączności Kościoła na ziemi i w wieczności”¹⁰.

¹⁰ *Wizytacje kanoniczne parafii...*, s. 214.

Ważnym zadaniem biskupa podczas wizytacji, jest duszpasterstwo małżeństw i rodzin. Sam wśród nich duszpasterzuje i sprawdza: jak wygląda to duszpasterstwo w parafii. Nauczanie Soboru Watykańskiego II i dokumenty posoborowe, zwłaszcza posynodalna adhortacja „*Familiaris consortio*” z 22 XI 1981, podkreślają obowiązek wielorakiej troski duszpasterskiej o małżeństwa i rodziny. Sięgnijmy znowu do wizytacji Kardynała Karola Wojtyły. Centralnym, chyba najważniejszym elementem wizytacji... było, dla niego zgromadzenie małżonków na Mszy Świętej i udzielenie każdej parze indywidualnego błogosławieństwa. Czasem w tej ceremonii uczestniczyły całe rodziny. W większych parafiach takie błogosławieństwo było udzielane na dwóch, trzech czy nawet czterech Mszach świętych. Podział grup był dokonywany w zależności od stażu małżeńskiego. Kardynał Karol Wojtyła pisał na ten temat: „W punkcie 1-ym pragnę wyjaśnić, dlaczego w czasie wizytacji biskupich w parafii błogosławie poświęć poszczególne małżeństwa. Jaki to ma sens i w jaki sposób można to wykorzystać, wprowadzając w całość kształt duszpasterstwa parafialnego. W istocie rzeczy spotkania wizytacyjne z małżeństwami uważam za bardzo ważny wręcz centralny moment wizytacji.... Spotkanie to jest pomyślane tak, aby dla duszpasterzy miejscowych stanowiło punkt wyjścia i zarazem punkt dojścia w ich własnym duszpasterstwie rodzin.....”¹¹. W tym duszpasterstwie trzeba zwrócić szczególną uwagę na rodziny wielodzietne.

Przedmiotem troski biskupa podczas wizytacji są sprawy materialne i majątkowe parafii. Biskup sam lub przez swoich przedstawicieli sprawdza stan budynków kościelnych i służących duszpasterstwu, stan majątku i finansów parafialnych, sposób administrowania majątkiem kościelnym i beneficjalnym, jeśli taki jest. Podczas wizytacji trzeba ustalić, czy nie zachodzi potrzeba budowy nowego kościoła, kaplicy czy innych budynków; także czy nie zachodzi potrzeba tworzenia nowych struktur parafialnych. Biskup wizytuje kancelarię parafialną i archiwum, ich wyposażenie, sprawdza księgi parafialne oraz sposób przechowywania dokumentów kościelnych, zwłaszcza starych. Ogromne znaczenie dla dokumentowania wydarzeń posiada kronika parafialna, która winna być rzetelnie na bie-

¹¹ Por. A. Boniecki, *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, wyd. II, Kraków 2000, s. 160.

żaćo prowadzona. Sprawdza także stan naczyń i szat liturgicznych, wykazuje troskę o zabytki i kościelne dziedzictwo historyczne.

Biskup po przeprowadzonej wizytacji sporządza sprawozdanie, które przesyła do parafii. Zawiera ono, między innymi, zalecenia i polecenia powizytacyjne, stanowiące swoisty program pracy na przyszłość. Dla utrwalenia owoców wizytacji wskazane jest spotkanie powizytacyjne biskupa z duszpasterzami, dokonujące podsumowania; zazwyczaj po zakończeniu wizytowania parafii w dekanacie. Kardynał Karol Wojtyła wprowadził zwyczaj zapraszania duszpasterzy i wiernych wizytowanych parafii do katedry na uroczystość Bożego Narodzenia i Wielkanoc.

Dobremu przeżyciu wizytacji pomaga odpowiednie jej przygotowanie. Wspomniana już instrukcja „*Ecclesiae imago*” proponuje poprzedzenie wizytacji misjami czy specjalną serią kazań i przemówień na temat wspólnoty Kościoła, posłannictwa i zadań Episkopatu. W tę akcję przygotowawczą należy włączyć środki przekazu¹². Potrzebna jest przedwizytacyjna współpraca z wydziałami Kurii Biskupiej, w szczególności z wydziałem katechetycznym, charytatywnym, duszpasterstwa rodzin i gospodarczym. W niektórych sprawach potrzebne będzie wyczerpujące i rzetelne wypełnienie przesłanych z Kurii ankiet, dotyczących spraw duszpasterskich i gospodarczych.

Zakończenie

Na zakończenie warto przytoczyć wypowiedź Kardynała Karola Wojtyły zawartą w wytycznych skierowanych do duszpasterzy: „Wizytacja czyli odwiedziny biskupa w parafii posiadają nade wszystko znaczenie duszpasterskie. Poprzez obecność biskupa parafia lepiej widzi swoje miejsce w Kościele i pełniej przeżywa swój udział w jego posłannictwie. Praktyka wizytacyjna, jaka rozwinęła się w naszej Archidiecezji, zmierza do tego, aby biskup mógł spotkać się z całą społecznością parafialną według wieku, stanu i zadań, do wszystkich przemówić, wszystkim uświadomić ich udział w dziele zbawienia, płynące stąd obowiązki, a także udzielić błogosławieństwa pasterskiego.”¹³

¹² Por. EI, n. 169.

¹³ *Wizytacje kanoniczne parafii*, s. 12.

The pastoral and canonical meaning of the Parish visitations

The canonical visitations of parishes are the essential instrument of the bishop's pastoral ministry. The legislator requires to conduct them systematically in such a way that the entire diocese could be visited during the period of five years. Subjects to the visitations are persons, Catholic institutions, also sacred places and objects remaining on the territory of the given parish.

The parish visitation should become the joint pastoral action of the bishop, the priests, the religious and the laity; action permeated with loving concern for souls. The bishop inspects all departments of apostolate and pastoral ministry in the parish, its administration and financial status. During his visitation, the bishop performs his mission of teaching, sanctifying and governing.